

Генерал-мајор **ПЕТАР КЛЕУТ**

ПЕРСПЕКТИВА ПРИМЕНЕ ПАРТИЗАНСКОГ РАТА

Широка и успешна примена партизанског начина ратовања у Другом светском рату и после њега изазвала је у савременој војној теорији врло живо интересовање за партизански рат. У литератури су се појавила многа, мање или више оправдана, предвиђања о томе да ли ће партизански рат бити примењен и у будућим ратним сукобима, у коме обиму и у каквим организациским облицима. Иако је данас немогуће дати потпун одговор на сва питања у вези са будућом применом партизанског рата, ипак се донекле могу, путем историске анализе прошлих ратова и студијом утицаја нових достигнућа ратне технике на физиономију савременог рата, вршити прилично одређена предвиђања о томе како ће изгледати будући рат, као и колику ће и какву примену у њему наћи партизански покрети отпора и какву ће улогу имати партизанске јединице.

Чиниоци који су почетком 19 века довели до омасовљења армија и до знатно веће примене партизанских ратова него дотада, нису престајали да дејствују, већ је њихов утицај на начин вођења рата стално растао и још увек расте. При томе постаје све изразитија тенденција увлачења целокупног становништва, у овом или оном облику, у ратне напоре земље. Учешће у одбрани земље и оног дела становништва који није обухваћен редовном војном организацијом, добијало је све већи значај, нарочито када би се земља нашла пред инвазијом бројнијег или боље наоружаног противника. Овакво становништво узимало је директног учешћа у борби против непријатеља на тај начин што је стварало добровољачке одреде који су се прикључивали својој редовној армији или је пак после повлачења своје армије пружало агресору организован отпор на окупираној територији. Народни покрети отпора на окупираној територији узимали су у разво време и на разним местима врло разноврсне облике, почев од пасивног отпора (несарадње с непријатељем) до општег оружаног устанка. Партизанска оружана борба свакако представља највиши облик покрета отпора и врло ефикасан начин свенародног учествовања у одбрани земље.

Од стварања првих великих националних армија почетком прошлог века па до данас, партизански ратови су све чешће вођени и све је више растао број учесника у њима. То је била неминовна последица техничког и друштвеног развитка у том периоду. Велико бројно повећање армија и увођење у наоружање све моћније ратне

технике извршило је огроман утицај на начин вођења рата. Наместо ранијег релативно уског бојног поља (битачног простора) постепено је уведен непрекидни фронт, који је постао толико издужен да се већ почетком рата у потпуности поклапа са граничном линијом између зараћених страна. Упоредо с тиме, фронт је добио све већу дубину, тако да војишна просторија прекрива највећи део властите и окупиране територије. Огромни ратни строј савремених армија толико се разграно да више није могао као монолитна маса потпуно покрити површину на којој је стајао, него је у својој унутрашњости морао остављати формално окупиране, а стварно неконтролисане или слабо контролисане просторе са којих је било могуће изнутра нападати његове осетљиве делове. Дакле, агресор више није у физичкој могућности да стварно поседне целу окупирану територију, већ се обично задовољава поседањем већих насељених места и значајнијих објеката и контролом најважнијих комуникација. На тај начин обично већи део становништва окупиране територије није подвргнут директном надзору окупаторског апарата, те му се пружа могућност (ако је спремно и вољно за борбу), да поведе партизански рат не само против мреже окупаторских власти и војних јединица које је штите, већ у првом реду и против свега онога што служи окупатору за потхрањивање борбе његових јединица на фронту (комуникације, везе, транспорти, извори материјалне попуне итд.).

При евентуалној примени новог оружја великог радијуса дејства и силне разорне моћи, процес рашчлањавања елемената ратне машине на мање и просторно одвојене делове свакако ће се још више појачати, а тиме ће се повећати и број објеката који могу да постану циљ партизанских акција. Али, поред ових објективних услова, све већој примени партизанског рата допринеће и околност да ће становништво окупираних земаља бити све чешће принуђено на самоодбрану због сваковрсног материјалног лишавања, одвођења људске радне снаге и низа других насртаја, које ће безобзирни агресор вршити да би могао издржати дуготрајни исцрпљујући рат сутрашњице. Но, без обзира да ли ће окупатор наступити политички лукаво или застрашујући становништво грубом силом и терором, по угледу на фашистичке силе у прошлом рату, народни партизански покрет у савременом рату све ће више долазити до изражаја.

Партизански начин борбе био је познат и примењиван од давнина, али је као облик систематског вођења рата великих размера добио огроман значај тек у модерно доба. Он се, према томе, може сматрати као нова, а уједно и револуционарна појава у ратоводству, јер се у својим битним обележјима темељито разликује од тзв. регуларног начина вођења рата. Партизански рат се може применити не само у току вођења рата међу државама и на тек окупираним територијама, већ и као народноослободилачки рат после дуготрајне потчињености непријатељу или домаћим угњетачима, а посебно у колонијама. А пошто овај рат захтева потпуно, добровољно и активно учешће становништва, то ће му и замах бити утолико већи уколико

је у свести становништва јасније изражена перспектива националног и социјалног, односно класног ослобођења, ради кога се рат води.

Разлози за оружану борбу против окупатора увек су постојали и били довољно јаки, али увек није било довољно објективних и субјективних услова за њено покретање и вођење. Међутим, од почетка прошлог века објективне могућности за примену партизанског начина ратовања бивале су све веће, али нису увек биле искоришћаване, јер је за самопрегорне напоре и жртве које овај рат тражи потребна особито висока свест о циљу борбе и спремност на неограничене жртве за постизање тога циља. Наш војни писац из 19 века Матија Бан писао је још 1848 године у уводу своје расправе о партизанском ратовању, следеће: „Сваки народ, само ако има срца да се брани, може водити партизански рат у својој земљи, била она брдовита или равна“. И писци из неких других земаља такође су истицали огромне могућности које пружа овај метод вођења борбе, док су теоретичари неких милитаристичких сила од њега јако зазирали као од тобож подмуклог а уједно и револуционарног метода, те зато опасног „како за оног против кога је уперен, тако и за оног ко се њиме служи“ (по речима руског правника Мартенса на Хапшкој конференцији, 1899 године). У периодима живљег покретања маса и револуционарног врења, какав је био онај почетком прошлог века у Европи и овај од Октобарске револуције па надаље у целом свету, партизански ратови налазе нарочито велику примену. Овим се, добрим делом, може објаснити и велика разлика у обиму примене партизанског ратовања у Првом и Другом светском рату. Тако је у Првом светском рату, који је вођен претежно између империјалистичких сила због нове поделе света и светских тржишта, дошло до значајнијих покрета отпора на окупираним територијама једино у Белгији и Србији, и то само за краће време и без већих резултата. У Украјини после Октобарске револуције успешно је примењен партизански рат против интервенциониста. У Другом светском рату, који је носио изразитије идеолошко обележје (фашизам и антифашизам су били основне идеолошке категорије и поред све шароликости која је постојала унутар једне и друге групације) и у коме су се снаге јасније поларизирале на напредне (демократске) и назадначке (реакционарне), партизански покрети су се распламсавали на пространим територијама окупираних области и у дотад невиђеним размерама. Овај скок у примени партизанских метода ратовања свакако је проузрокован више друштвеним развојем него развојем ратне технике. На чело ослободилачких партизанских покрета у земљама које су биле окупиране од стране фашистичких сила стале су напредне револуционарне радничке партије и надахнуле их својим револуционарним полетом. Осим тога, коришћено је искуство Октобарске револуције, као и искуства политичке борбе народних фронтова и оружане борбе у Шпанији. Но, ипак се може рећи да у Другом светском рату, бар што се тиче неких европских земаља, нису ни приближно искоришћене све објективне могућности за успешну примену партизанског рата. Погрешно би било тај пропуст

правдати географским условима и стањем неприпремљености за такав рат, јер су овде од великог утицаја биле и субјективне слабости код оних који су били позвани да покрену борбу и да њоме руководе. Вероватно се такви пропусти у будућем рату неће поновити. На европском делу ратишта објективне могућности најпотпуније су реализоване у нашој земљи, где су умешно искоришћена два основна мотива за одлучну свенародну борбу: ослобођење од туђина — окупатора и остварење друштвене равноправности у својој земљи. Најзад, када је реч о перспективи примене партизанског рата у будућности, мора се имати у виду да велики део човечанства има и данас пред собом перспективу борбе за један од та два идеала или за оба уједно. У тој борби поробљени народи моћи ће и убудуће ефикасно да искористе и опробани партизански метод борбе.

*

Једно од основних обележја партизанског рата (када је у питању мађународни сукоб а не грађански рат) јесте то да се он води на окупираној или подјармљеној територији, против окупаторског, односно колонијалног апарата власти и његових оружаних снага. Свака територија може, теориски узето, бити окупирана било у тзв. локалном било у светском рату. Ако се при садашњем блоковском груписању великог броја држава има у виду могућност једног новог светског рата, онда се на тој основи могу правити и претпоставке о томе које ће земље у оквиру будућег великог ратишта имати више, а које мање изгледа да буду захваћене зонама операција, да постану окупиране територије, па према томе да буду и подручја вероватних делатности партизанских покрета отпора. У колонијама и зависним територијама постоји и данас стална објективна могућност избијања нових ослободилачких партизанских покрета поред оних који су у току али се може са сигурношћу очекивати да би и ови покрети добили особити полет у време евентуалног ратног обрачунавања међу великим силама.

Имајући у виду своје место у општем распореду снага у једном евентуалном новом светском рату и своје будуће ратне циљеве, разне државе на сасвим различит начин прилазе питању партизанског рата како у теорији тако и у стварној ратној припреми. У том погледу може се рећи да постоји велики број варијанти, скоро толико колико има држава, али ће овде бити довољно, ради истицања релативности процене тога питања, да се задржимо само на неким типичним варијантама. Тако, например, оне мале и средње земље које се налазе у зонама вероватних операција те морају да рачунају и са могућношћу да евентуално буду за неко време делимично или сасвим окупиране, обично цене партизански рат као снажно средство одбране, које некад може бити и једино преостало средство да се помогне свом и савезничком фронту, да се спречи потпуна пљачка своје земље и да се, најзад, у сарадњи са савезницима властитим напором извојује победа. Зато је логично што ове земље већ данас врше орга-

низациске и материјалне припреме у складу са горњом проценом. За њих наша искуства из НОР-а претстављају врло драгоцене податке, те је разумљиво што се многе од тих земаља за њих живо интересују. Своје организациске припреме за партизански рат ове земље обично усклађују са припремама за територијалну одбрану земље. Нешто друкчије гледање на партизански рат имају оне велике и средње силе које рачунају с њиме само као са евентуалним помоћним средством одбране ако им део државне територије буде окупиран. Оне, међутим, искључују могућност да им редовна армија буде сасвим потиснута са своје територије а сва земља окупирана. У овим земљама на партизанске акције у будућности гледа се као на део активности којом ће се руководити са фронта и која ће углавном бити усмерена на непосредно садејство са трупима на фронту. Због тога се код њих и припреме за ову врсту борбе своде углавном на теориско изучавање партизанских дејстава у тактичком обиму, а у мањој мери и на организациске припреме у рејонима за које се претпоставља да би могли бити окупирани.

Из основа друкчије гледање на партизански рат имају оне силе (углавном велике колонијалне и империјалистички настројене) које, због свог географског положаја, или због самоуверености у своју снагу или пак из неког другог разлога, не рачунају уопште са могућношћу да било који део њихове државне територије буде окупиран од противника. Зато по њиховом схватању оне неће ни бити у прилици да партизански рат употребе као средство своје одбране, већ претпостављају или да ће бити у улози окупатора и вероватно борити се против партизана или пак да ће се борити на савезничкој територији и евентуално сарађивати са партизанима неке савезничке земље. У првом случају уместо партизана они ће користити пету колону, врбовану из редова политичке емиграције и у погодном часу стављену на располагање окупаторском апарату ради борбе против партизана. Но, у сваком случају, теоретичаре тих земаља више занима изучавање тактике сузбијања и уништавања партизанских покрета него коришћења предности које такав рат пружа. Из истих разлога они су склони да јавно потцењују ефикасност и оправданост партизанских метода борбе називајући их примитивизмом, средством комунистичке завере и слично. Но, само понекад, опоменути примерима из Другог светског рата и каснијим, они (више поверљиво и за унутрашње потребе) истичу опасност од партизана у евентуалном будућем сукобу и потребу да се такви покрети спрече првенствено политичким методама, јер их је, и по сопственом признању, војнички врло тешко или сасвим немогуће парирати.

Организациони облици у којима се јављају партизански покрети овисни су од низа материјалних и субјективних околности, те зато нису никада идентични, па ни онда када се ради о истовремено организованим покретима. Исто тако су тактика и стратегија партизанског рата у сталном развоју, те ће се и партизанске јединице у будућем рату (њихова општа намена, тактика, опрема и остало) разликовати од оних у прошлом рату. Поред доктрине о којој смо

напред говорили, велики утицај на физиономију, улогу, задатке и тактику партизанских јединица у будућности имаће и напредак ратне технике (примена нуклеарног оружја, нових хемиских и биолошких средстава, усавршавање класичног оружја, ваздухопловства и средстава везе, итд.), као и начин спровођења окупације, политичка ситуација у земљи итд. Не мању улогу ће одиграти и целисходно коришћење искустава из прошлих партизанских и противпартизанских ратова (што ће у многоме зависити од субјективне способности њиховог искоришћавања), као и степен материјалне припремљености земље за партизански рат. Уколико та припремљеност буде свестранија, утолико ће борбене акције јединица бити мање зависне од захтева снабдевања и ослобођене од тзв. снабдевачких акција, које су у нашем НОР-у односиле много енергије и времена и у великој мери спутавале оперативну слободу јединица.

Не би више било оправдано посматрати партизански рат само у оквирима које је пружао прошли рат, као: постојање релативно чврстих (иако покретних) фронтова и дубоке позадине иза њих, ређа примена крупних ваздушнодесантних операција, итд. Рат очигледно еволуира ка све мањем везивању снага за чврсте и непрекидне линије фронтова и све више ће се водити на целој површини војишта, па и ратишта. Оправдано се све више говори о преласку с фронталног на територијални вид рата, који у оперативно-тактичком погледу, флуидности и нестабилности линија додире, измешаности крупних јединица итд., има много сличности са развијеном (вишом) формом партизанског рата. Но, тај територијални вид рата на који се може прећи с фронталног, путем међусобног мимоилажења и заобилажења противничких јединица, не би, ипак, могли једноставно изједначити с партизанским ратом који ниче и развија се на окупираној територији. Оба ова вида ратовања могу истовремено постојати, допуњавати се и прелазити један у други, а који ће назив носити рат у својој укупности зависиће од тога који се од њих претежније примењује, па према томе и даје своје обележје целом рату.

Не упуштајући се у разматрања конкретних форми које би могао примити партизански покрет у једној одређеној земљи и тактичких поставки које би биле најподесније за јединице тога покрета, желимо само да нагласимо динамичност тог облика борбе, указујући на неке основне чиниоце који изазивају његово непрекидно мењање. Циљеви партизанских дејстава и методе њихових акција унеколико ће зависити и од тога да ли партизанске јединице тесно садејствују са својим, односно савезничким фронтом, или независније делују у дубокој позадини, или су пак у ситуацији да уопште не сарађују ни са каквим фронтом. Други светски рат и догађаји у првој деценији после њега пружили су интересантне примере за све ове случајеве и показали да уколико је један партизански покрет неовиснији и више препуштен сам себи, утолико у његовим дејствима долази до јачег изражаја борба за базу (становништво и материјалне резерве). С друге стране, кад партизанске јединице непосредно садејствују са

јединицама на фронту, онда им циљеве дејства одређује команда фронта у складу са својим оперативним плановима.

Партизански рат у савременим условима постаје, дакле, све значајније средство народне одбране у земљама окупираним од агресора. Он треба да заузима нарочито важно место у плановима одбране оних земаља које ће бити на удару вероватних будућих агресивних похода. Земља која је политички јединствена, а организациски, материјално и духовно припремљена за партизански отпор, може постати земља-тврђава и никакав систем окупације и притиска неће моћи до краја сломити њен отпор и покорити је. Притом ће искуства партизанских борби из прошлости, правилно одабрана, добро проучена и целисходно искоришћена знатно појачати ефикасност ове врсте борбе. Падањем под утицај тенденциозних теорија о примитивности и преживелости партизанских метода борбе, добровољно би се испустило из руку једно снажно средство одбране, чиме би се, у сваком случају, ишло на руку агресору. У прилог још веће примене партизанског покрета отпора у будућем рату него што је то било у прошлом иде и чињеница да је Женевским конвенцијама од 1949 године партизански рат коначно (после скоро стогодишњег правног спора) признат као легална форма вођења рата. Сада норме међународног ратног права у одређеним ситуацијама штите партизане као и све друге војнике, а све већа међународно-правна заштита становништва окупираних територија од самовоље окупатора иде, такође, у прилог стварања повољних услова за народни партизански отпор.

Најзад, треба нагласити да ће и у евентуалном будућем рату партизани остати главни непријатељ копненог саобраћаја, без чијег је правилног функционисања у савременим условима немогуће водити рат, пошто ваздушни саобраћај неће још за дуго моћи да га у знатној мери замени. Они ће остати и стална смртна опасност за сваког окупаторског војника, опасност која ће га деморалисати и стално упозоравати да се не исплати бити окупатор у једној слободарској земљи способној и вољној да се брани применом партизанског рата.